

CALEA CELUI NEBUN ESTE DREAPTĂ ÎN OCHII LUI... (PILDE 12, 15)

Preot conf. univ. dr. Constantin Jinga

THE WAY OF FOOLS SEEMS RIGHT TO THEM ... (PROVERBS 12:15 NIV)

Abstract: The author analyzes the biblical lexemes for „mad / madness”, from both the Old and New Testaments. The paper highlights the meanings of these lexemes and the very diverse and complex realities they cover.

Keywords: Biblical lexicology, hermenutics, key concepts, mad, madness, psycholgy, pastoral care

De multe ori suntem tentați să credem că, în Sfânta Scriptură, dubletul „nebun, nebunie” se referă la o stare patologică, medicală. Dar, la o cercetare mai atentă, vom descoperi că de fapt chiar și dicționarele lingvistice enumeră acest sens de-abia mai la capăt, și nu ca pe un sens primar al acestui termen. De exemplu, în Dicționarul Explicativ al Limbii Române aflăm că termenii „nebun, nebunie” se referă la:

1. o persoană sau starea în care se găsește o persoană lipsită de o judecată în acord cu principiile și cu normele curente ale societății;
2. un om lipsit de rațiune, nesocotit, nechibzuit, necugetat;
3. o persoană cu un comportament agitat, neastâmpărat, neobișnuit;
4. incapacitate a unei persoane de a întreprinde în mod conștient anumite acțiuni pe care și le propune sau imposibilitatea de a se abține de la anumite gesturi, fapte, pe care în realitate nu dorește să le săvârșească;
5. într-un limbaj mai degrabă popular, desemnează starea în care se găsește o persoana suferindă de o boală mentală sau de o tulburare psihică gravă; un alienat mintal; alterare a facultăților mentale.¹

¹ Vezi DEX și DOOM.

De altfel, cei doi termeni din limba română nu sunt utilizați aproape deloc în limbajul medical de specialitate. Iar dacă ar fi alcătuiți o sinteză a celor de mai sus, am propune următoare definiție: „nebun, nebunnie” se referă la starea caracteristică, la comportamentul sau la discursul unei persoane considerate a fi aberante prin raportare la un comportament considerat a fi normal, adică în conformitate cu anumite norme sociale general acceptate.

La fel și în context biblic, cu doar câteva excepții, lexemele biblice care desemnează aceste fenomene nu aveau conotații medicale, ci erau interpretate mai degrabă în funcție de normele sociale și religioase, ca indicând o alienare de la acestea – ceea ce explică în mare măsură multitudinea de termeni utilizați în culturile mediteraneene din antichitate și implicit în Sfânta Scriptură, pentru a desemna aceste fenomene și a le descrie dintr-o perspectivă în primul rând morală, etică sau filosofico-religioasă.

Aici, „nebun” este considerat a fi în primul rând un om care nu se preocupă de sufletul său. Astfel, termenul cel mai frecvent întâlnit în scrierile vechitestamentare, ebr. *šāga* – *šigā* ʾôn, denotă starea unui om aflat pradă unei agitații lăuntrice, care se manifestă haotic, incoerent, fără un scop precis:

Deuteronom 28:28-29 Să te bată Domnul cu nebunie, cu orbire și cu amotșirea inimii; pe dibuite să mergi ziua în amiaza mare, cum umblă orbul pipăind pe întuneric...

În aceeași notă, termenul ebr. *Hālāl* provine de la o rădăcină lexicală care semnifică acțiunea de „a lăuda cu voce tare”:

1 Paralipomena 23:30 ... a sta dimineața și seara să laude și să slăvească pe Domnul

La fel:

Psalms 146:1 Lăudați pe Domnul, că bine este a cânta ...²

Totuși, în anumite contexte, aceasta poate să însemne „a striga” fără noimă, a emite sunete fără sens, „a urla”:

1 Regi 21:13-14 Și s-a prefăcut nebun înaintea ochilor lui, făcând năzdrăvănii și strigând pe la porți; dădea din mâini și lăsa să-i curgă balele pe barbă. Atunci a zis Achiș robilor săi: Nu vedeți că este un om nebun? La ce l-ați adus la mine?³

² Vezi și Psalm 150

³ Cf. Ecclesiastul 7:7; Isaia 44:25

Iar lexemul ebr. *hólēlā^h* va desemna o stare de iluzie, de amăgire, de înșelare, de orbire în care cineva ajunge să cadă, din pricina faptului ca a respins în mod constant orice fel de formă de înțelepciune:

Ecclesiastul 9:3 Este un mare rău în tot ceea ce se face sub soare, căci toți au aceeași soartă și pe lângă aceasta inima oamenilor este plină de răutate și nebunia în inima lor dăinuiește toată viața lor și se duc în același loc cu cei morți ...

Într-un registru moral, ebr. *nābāl – n^ebālā^h* se referă la o persoană ale cărei fapte, gesturi, cuvinte denotă josnicie, infamie, lipsă de decență și de onoare, la cineva care încalcă regulile bunului simț comun în mod deliberat și gratuit.

Psalm 13:1 Zis-a cel nebun în inima sa: Nu este Dumnezeu!⁴

Deloc întâmplător, Nabal se numește omul cel bogat din ținutul Maon, care îl jignește fără niciun motiv pe regele David.

1 Regi 25:9-10 S-au dus deci oamenii lui David și au spus lui Nabal, în numele lui David, toate cuvintele acestea. Apoi au tăcut. Nabal însă a sărit și a răspuns trimișilor lui David și a zis: Cine este David și cine este fiul lui Iesei? Acum sunt o mulțime de robi care fug de la stăpânii lor.⁵

La fel, termenul ebr. *’ēwīl* caracterizează persoane care se comportă sau vorbesc prosteste pentru că disprețuiesc moralitatea⁶:

Isaia 19:11 Mai-marii Țoanului au ajuns nebuni, sfătuitoarii cei înțelepți ai lui Faraon dau sfaturi fără de minte!

Pilde 1:7 ... cei fără minte disprețuiesc înțelepciunea și stăpânirea de sine.

În antiteză, despre omul înțelept:

Pilde 29:9 Când un înțelept se ceartă cu un nebun, fie că se supără, fie că râde, nu-și pierde cumpătul.

Termenul ebr. *sākāl* înseamnă „nătâng, negliob, nepriceput, caraghios” și caracterizează persoana care dă greș în ceea ce face, pentru că acționează ignorând sfaturile bune pe care le primește, doar pentru că se crede el însuși mai priceput decât sfătuitoarii lui.

⁴ Cf. Judecători 19:24; Psalm 13:1

⁵ Vezi întreg 1 Regi 25

⁶ Vezi și Ieremia 4:22; Osea 9:7; Pilde 7:22; 24:7

1 Regi 13:13 Samuel i-a zis atunci lui Saul: „Te-ai purtat nebunește, că n-ai păzit porunca pe care Domnul ți-a dat-o!”⁷

Pe lângă acestea, ebr. *sik^elūt / sik^elūt*, „inconștiență, ignoranță”, indică starea omului care trăiește fără niciun fel de rânduială, fără a căuta să se înțeleagă pe sine sau pe ceilalți, ca și cum ar fi singur pe lume:

Ecclesiastul 7:25 Și eu m-am silit și inima mea a cercetat și a urmărit știința și înțelepciunea și buna chibzuială și mi-am dat seama că răutatea este o nebunie, iar prostia este zănatică răutate

Ecclesiastul 10:12-14 Graiurile gurii celui înțelept sunt har, iar buzele celui nebun îl doboară. Începutul cuvintelor gurii lui este prostia, iar sfârșitul graiului lui nebunie curată. Nebunul sporește vorbele. Omul nu știe ce va fi după el, căci cine îi va spune ce se va întâmpla după el?

În traduceri grecești ale acestor lexeme ebraice, sunt folosiți termeni care nu le acoperă întotdeauna pe deplin aria semantică, dar în perspectiva unei echivalări dinamice valorifică în mod fericit experiența gândirii filosofico-religioase elenistice. Vom regăsi acești termeni atât în versiunile eline ale Vechiului Testament, cât și în scrierile Noului Testament. Astfel, un termen important ar fi gr. ἄφρων, referindu-se la incapacitatea cuiva de a înțelege un lucru, la starea de ignoranță specifică omului care nu-l cunoaște pe Dumnezeu și nici nu are preocuparea de a-L cunoaște:

Jeremia 5:21 ... popor nebun și fără inimă! ei au ochi și nu văd, urechi au, dar nu aud!⁸

Din cauza aceasta, faptele lui sunt necugetate⁹, iar atenția lui este abătută asupra unor lucruri superficiale și lipsite de sens:

Efeseni 5:17 ... nu fiți fără de minte, ci înțelegeți care este voia Domnului.¹⁰

Aceste lucruri superficiale și lipsite de sens îi cultivă totuși vanitatea și îl risipesc lăuntric:

Luca 12:20 Iar Dumnezeu i-a zis: Nebune! În această noapte vor cere de la tine sufletul tău. Și cele ce ai pregătit ale cui vor fi?¹¹

⁷ Vezi și Facerea 31:28; 1 Regi 26:21; 1 Paralipomena 21:8; 2 Paralipomena 16:9

⁸ Cf. Deuteronom 32:6

⁹ Judecători 20:6

¹⁰ Cf. Marcu 7:21-25

¹¹ Cf. Luca 11:40; Romani 2:20; 1 Petru 2:15

Un alt dublet cu o frecvență multiplă și deosebit de important este gr. μωρός – μωρία; ocurențele descriu starea omului încet la minte și confuz, care se exprimă cu dificultate, spunând de cele mai multe ori lucruri fără noimă, inepte, insipide, dar este în același timp încâpățânat, ajungând să susțină învățături greșite sau să se implice gratuit în polemici sterile¹² și să ia decizii greșite:

2 Timotei 2:23 Ferește-te de întrebările nebunești, știind că dau prilej de ceartă.

Tit 3:9 Iar de întrebările nebunești și de înșirări de neamuri și de certuri și de sfădirile pentru lege, ferește-te, căci sunt nefolositoare și deșarte.

Matei 7:25 Iar oricine aude aceste cuvinte ale Mele și nu le îndeplinește, asemana-se-va bărbatului nechibzuit care și-a clădit casa pe nisip.¹³

În gândirea elenistică, acest gen de „nebie” era pus uneori în seama destinului. În mod analog, unele ocurențe din LXX sugerează că unele cazuri de „nebie” sunt semne ale judecării lui Dumnezeu:

Zaharia 12:4 În ziua aceea», zice Domnul, «voi lovi toți caii cu spaimă și pe călăreți cu nebie; și voi deschide ochii Mei asupra lui Iuda și pe toți capii popoarelor îi voi lovi cu orbire.¹⁴

Ideea de „insipid” (aici, cu sens de „lipsit de noimă”) este prezentă în locuri precum Matei 5:13 sau Luca 14:34, exprimată aici printr-un termen cognat, gr. μωρᾶίνω;

Matei 5:13 Voi sunteți sarea pământului; dacă sarea se va strica, cu ce se va săra? De nimic nu mai e bună decât să fie aruncată afară și călcată în picioare de oameni.

În antiteză, normalitatea Împărăției circumscrie pe cei care primesc cuvântul lui Dumnezeu și se fac împreună lucrători cu acesta.

O incapacitate similară de a înțelege rațional lucrurile sau de a vedea rațiunea lucrurilor este desemnată prin termenul gr. ἀνόητος – ἀπόνοια, „nesimțire”, doar că aceasta este specifică omului inteligent care în mod deliberat nu-și folosește judecata în mod adecvat și refuză evidența:

¹² Efeseni 5:4

¹³ Cf. Luca 12:13 sq.; 14:15 sq.

¹⁴ Deuteronom 28:28; 2 Regi 24:10; Isaia 19:11

Luca 6:11 Ei însă s-au umplut de mânie și vorbeau unii cu alții ce să facă cu Iisus.

1 Timotei 6:9 Cei ce vor să se îmbogățească, dimpotrivă, cad în ispită și în cursă și în multe poftes nebunești și vătămătoare, ca unele care cufundă pe oameni în ruină și în pierzare.

Înrudit cu gr. ἄφρων este gr. παραφρονέω, „a gândi greșit, a gândi pe alături, fără legătură cu subiectul”¹⁵, de unde: a fi în afara facultăților mentale, a merge pe un drum greșit – și ca insultă: „a fi pe lângă”:

2 Petru 2:16 Dar a primit mustrare pentru călcarea lui de lege; căci dobitocul fără grai, pe care era călare, grăind cu glas omenesc, a oprit nebunia proorocului.

Tot ca insultă este menționat termenul gr. ῥακά, „netrebnicule”, cu o singură ocurență, părând a translitera un cuvânt vernacular argotic, de origine probabil babiloniană și atestat sub forma ebr. *rêyq, rēyq*, „neisprăvit, cap sec”.

Matei 5:22 Eu însă vă spun vouă: Că oricine se mânie pe fratele său vrednic va fi de osândă; și cine va zice fratelui său: netrebnicule, vrednic va fi de judecata sinedriului; iar cine va zice: nebunule, vrednic va fi de gheena focului.

Există totuși și termeni elini utilizați în Sf. Scriptură, cu posibile conotații medicale: gr. μανία – μαίνομαι, denotând o persoană, respectiv un comportament excentric, bizar, frizând delirul sau violența:

Ioan 10:20 Și mulți dintre ei ziceau: Are demon și este nebun. De ce să-L ascultați?¹⁶

De asemenea, se pot referi și la o exprimare incoerentă, dar vehementă:

1 Corintei 14:23 Deci, dacă s-ar aduna Biserica toată laolaltă și toți ar vorbi în limbi și ar intra neștiutori sau necredincioși, nu vor zice, oare, că sunteți nebuni?¹⁷

La fel este și lexemul gr. σεληνιάζομαι, redat când prin „lunatic”, când prin „epileptic”:

¹⁵ Cf. 2 Corinteni 11:23

¹⁶ Cf. Fapte 12:15

¹⁷ Cf. Fapte 26:11, 24

Matei 4:24 Și s-a dus vestea despre El în toată Siria, și aduceau la El pe toți cei ce se aflau în suferințe, fiind cuprinși de multe feluri de boli și de chinuri, pe demonizați, pe lunatici, pe slăbănogi, și El îi vindeca.¹⁸

Ținând cont de enumerarea din Matei 4:24, este puțin probabil ca termenul să se fi referit la cazurile de posesiuni demoniace, distincția dintre acestea și o stare de tulburare mentală fiind destul de clară, aici. La fel, asocierea dintre „nebun” și profet este derogatorie:

4 Regi 9:11 Iehu a ieșit la servii domnului său, iar aceia i-au zis: „E bine? De ce-a venit la tine bezmeticul acesta?”

În același timp, distincția dintre limbajul delirant și profeția autentică este elocvent exprimată¹⁹, „nebunia” fiind asociată de fapt idolatriei:

Ieremia 50:38 Uscăciune peste apele lui: să sece! Fiindcă aceasta este o țară de idoli și au înnebunit cu idolii lor.

Autorii biblici timpurii compară stările de posesiune cu stările de tulburare comportamentală sau mentală.²⁰ Așa este și cazul condiției temporare a lui Nabucodonosor²¹ sau, și mai limpede, al regelui Saul, unde stările de posesiune alternează cu stări megalomane și cu impulsuri maniaco-depresive tipice :

1 Regi 18:10 Iar a doua zi s-a întâmplat de a căzut duhul cel rău de la Dumnezeu asupra lui Saul și acesta se îndrăcea în casa sa,

1 Regi 19:23 Dar pe cale S-a pogorât peste el Duhul lui Dumnezeu, iar el a mers proorocind până a ajuns la Naiotul Ramei.

Un caz interesant este cel al „nebuniei” lui David²² care, pentru a-și ascunde identitatea, simulează un comportament alienat în fața regelui Achiș din Gat, de teamă că acesta ar fi putut să-l prindă și ulterior să-l predea lui Saul. Stratagema lui David pare a fi la prima vedere un act iscusit de o abilă strategie. Totuși, privită în orizontul credinței și al nădejzii în Dumnezeul cel adevărat, șiretenia lui se vădește a fi fost totuși un gest de îndepărtare de Domnul și deci de „nebunie”: fugind de la fața lui Saul, David se refugiază în ținutul filistenilor; apoi, căutând să scape de Achiș, se refugiază sub masca „nebuniei”. Frica de

¹⁸ Matei 17:15

¹⁹ Isaia 44:25; Ieremia 29:26; Osea 9:7

²⁰ Numeri 24 :3 sq.; 1 Regi 10:10; 21 :13-15)

²¹ Daniel 4 :25 sq.

²² 1 Regi 21

oameni îl face pe David să uite de Domnul și, în loc să se întărească prin credința cea adevărată, el își caută scăparea prin mijloace omenești. Atitudinea aceasta produce în David o degradare vizibilă (Psalm 34, „când și-a schimbat fața sa”), de care el se va căi ulterior, pocăindu-se.

Regele Saul este, probabil, personajul biblic cel mai grăitor cu privire la modul cum ființa umană se degradează lăuntric pe măsură ce se îndepărtează de Dumnezeu, își pierde coerența și astfel, pe cale de consecință, ajunge să se nege pe sine și să se autodistrugă. Exegeza iudaică va comenta encomiastic moartea regelui, chiar dacă narațiunea biblică este evidentă în descrierea momentului suicidal, ca pe un gest al maximei deprecieri și negări de sine posibile.

Filistenii s-au înfruntat cu israeliții într-o crâncenă bătălie și izbânda a surâs filistenilor, făcând numeroase victime în tabăra adversă. Saul, regele israeliților, și fiii săi au luptat cu multă îndârjire și dăruire totală, numai ca să aibă o moarte frumoasă, măsurându-se vitejește cu vrăjmașii lor. Mare a fost gloria de care s-au acoperit (căci nimeni n-a făcut mai mult decât ei), respingând toate trupele dușmane și au răspândit moarte în rândurile filistenilor, dar au fost copleșiți de cei din jurul lor. Fiii lui Saul se numeau Ionathas, Aminadab și Melchis. Când aceștia au căzut în luptă, trupele evreilor au luat-o la fugă, urmărite îndeaproape de vrăjmași, în mijlocul lor instaurându-se dezordinea și vărsarea de sânge. Și Saul se retrăgea înconjurat de puternicele lui cete, dar filistenii au trimis împotriva lor prăstiașii și arcașii, doborând o mare parte dintre ei. Saul însuși, care se bătuse cu vitejie și primise atâtea răni încât nu mai era în stare nici să lupte, nici să le mai îndure, fiind și prea slab ca să-și pună capăt singur zilelor, a poruncit purtătorului său de arme să-l străpungă cu sabia, altfel încăpea viu pe mâinile propriilor vrăjmași. Fiindcă purtătorul de arme n-a îndrăznit să-și ucidă stăpânul, Saul și-a tras sabia din teacă, și-a îndreptat vârful spre piept, gata să se arunce în ea. Dar, deoarece nu se mai simțea capabil să-și împlănte sabia în trup și să se străpungă cu ea, și-a purtat privirile de jur împrejur. A zărit atunci un tânăr aflat întâmplător în preajma lui, l-a întrebat cine era și, auzind că era amalecit, l-a rugat să-i înfigă sabia în piept, ceea ce mâinile sale nu mai erau în măsură să facă, și să-i aducă moartea mult dorită. Acesta a îndeplinit dorința lui Saul, i-a smuls brățările de aur de la încheieturi și cununa regească din creștet, apoi a fugit cu ele. Când a văzut moartea regelui, purtătorul de arme și-a luat singur viața.²³

La rândul său, Sfântul Andrei Criteanul (SFÂNTUL ANDREI CRITANUL, *Canonul cel Mare*, VII) sintetizează, în deplin consens cu spiritul biblic:

²³ Flavius Josephus, *Antichitățile iudaice*, VI.XIV:4-7, vol. 1, trad. Ion Acsan, Ed. Hasefer, București, 1999, p. 355; Cf. 1 Regi 31:3-4; 2 Regi 1:17-27

Saul oarecând, dacă a pierdut asinele tatălui său, suflete, degrab a aflat în schimb împărăția; dar păzește-te să nu greșești alegând mai degrabă poftele tale cele dobitocești, decât împărăția lui Hristos²⁴.

Regăsim aici ideea că starea lui Saul este rezultatul confuziei, al setei de putere și de mărire, al lipsei de preocupare autentică pentru viața spirituală, care conduce spre un comportament frivol și destrăbălat²⁵, la înverșunare gratuită împotriva unor oameni nevinovați²⁶ și la supralicitarea unor gesturi sau acțiuni care dezarticulează ființa umană²⁷.

Cu foarte puține excepții (de ex.: gr. *σεληνιάζομαι*) termenii de mai sus sunt îndeobște redați în traduceri moderne ale Bibliei prin dubletul „nebun – nebunie” sau prin cuvinte înrudite. În context biblic, acestea se referă cel mai adesea la stări temporare și, în orice caz, ținând mai degrabă de un comportament moral, de o trăsătură de caracter, de o dispoziție filosofico-religioasă caracterizată prin îndepărtarea voită a omului de Dumnezeu și prin refuzul omului de a-și orândui viața în conformitate cu poruncile divine.

Dar o nouă concepție despre „nebunie” se va contura în epistolele pauline. Este o concepție bazată pe faptul că preceptele evanghelice sunt adeseori în răspăr cu normele acestui veac. De aceea, Sfântul Apostol Pavel asumă faptul că dintr-o perspectivă lumească, cuvântul Evangheliei și Sfânta Cruce sunt „nebunie” pentru oameni:

1 Corinteni 1:18 Căci cuvântul Crucii, pentru cei ce pier, este nebunie; iar pentru noi, cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu.²⁸

Cât despre cei le primesc pe acesta, ei se fac pe sine „nebuni” pentru Hristos:

1 Corinteni 4:10 Noi suntem nebuni pentru Hristos; voi însă înțelepți întru Hristos. Noi suntem slabi; voi însă sunteți tari. Voi sunteți întru slavă, iar noi suntem întru necinste!

Mai ales în vremuri de cernere, lămuritor pentru suflet și pentru cuget este a răspunde la chemarea întru asumare a înțelepciunii dumnezeiești, chemare exprimată prin cuvântul Sfintei Scripturi.

²⁴ Sfântul Andrei Criteanul, *Canonul cel Mare*, VII

²⁵ Ecclesiastul 1:17; 2:2-12

²⁶ Deuteronom 28:28-34; Zaharia 12:4

²⁷ Pilde 26:18

²⁸ 1 Corinteni 1:23-25; 2:14

Bibliografie orientativă:

Abrudan, Dumitru, Pr.prof.dr.; Cornițescu, Emilian, Pr. prof. dr., *Arheologia biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Sibiu, 2002

Aland, Kurt; Aland, Barbara; Reichmann, Viktor; Arndt, W.; Danker, F. W.; Bauer, W. (ed.), *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian literature*, University of Chicago Press, Chicago, 2000

Alter, Robert, *The Book of Pss: A Translation with Commentary*, W. W. Norton & Company, 2009

Baker, Warren, D.R.E.; Carpenter, Eugene, Ph.D., *The Complete Word Study Dictionary Old Testament*, AMG Publishers, Chattanooga, TN, © 2003

Foucault, Michel, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, trad. Mircea Vasilescu, Ed. Humanitas, București, 2005

Gorgos, Constantin (ed.), *Dicționar enciclopedic de psihiatrie*, vol. III, Editura Medicală, București, 1989

Kittel, G.; Bromiley, G. W.; Friedrich, G. (ed.), *Theological dictionary of the New Testament*, vol. 10, Eerdmans, Grand Rapids, MI, © 1976

Mircea, Ioan, Pr. Dr., *Dicționar al Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984

Orr, James; Nuelsen, John; Mullins, Edgar; Evans, Morris; Grove Kyle, Melvin (ed.), *International Standard Bible Encyclopedia (ISBE)*, vol. 3, Hendrickson Publishers, © 1994

Packer, J., Tenney, M. C., White, W., *Nelson's illustrated manners and customs of the Bible*, Thomas Nelson, Nashville, 1997

Vigouroux, F. (ed.), *Dictionnaire de la Bible*, II.II, Letouzey et ané, Paris, 1926